

Tahrir Defterlerine Göre Boyovası / Boyabat Kazasının 16. Yüzyıl Başlarında İktisadî ve Sosyal Durumu

Nazım KURUCA*

Z

16. yüzyıl başlarında Boyabat kazası, Kastamonu sancağının en önemli idarî birimlerinden birisi durumundadır. Özellikle, bu döneme ait tahrir kayıtlarında kazanın bu özelliğini tespit etmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin en önemli tarihî kayıtları içinde yer alan tahrirler, ait olduğu bölgenin bir nevi hazinesi gibidir. Bu kayıtlarda o bölgenin yerleşim birimleri, bölgede hizmet veren kurumlar, nüfus durumu, tarım ve havancılık, bölgedeki aşiret-oymak ve cemaatlere ait bilgileri bulmak mümkündür.

Yapılan çalışmada, öncelikle tapu tahrir ve vakıf tahrir defterindeki bilgilere müracaat edilmiştir. Aynı zamanda bölge hakkında yapılan çalışmalar da kaynak olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Boyabat, 16. yüzyıl, tahrir defterleri, sosyal yapı.

ABSTRACT

Economic and Social Structure of Boyabat/Boyovası according to the Tahrir Registers in the early Sixteenth Century

The district of Boyabat was one of the most important administrative units of the Sanjak of Kastamonu in the early 1500s. The Tahrir Defters (the Ottoman tax registers) which are the most important historical records in the Ottoman Empire show the importance of the district.

The tahrir registers were the source of knowledge where it belongs to and these registers keep such information as settlement names, their populations, economic activities and social structure.

This study primarily used information obtained from land tax registers (tapu-tahrir registers) and foundation registers. The results of the published sources on the district were also used in this study.

Key Words: Kastamonu, Boyabat, 16th century, tahrir registers, social structure.

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, đretim yesi, GİRESUN, e-posta: badali28@hotmail.com

Giriş

16. yüzyılda Kastamonu livasının bir kazası durumunda bulunan Boyabat ve havalisinin Türk iskânına tabi tutulması Osmanlı Devleti'nin kurulmasından çok önceki tarihlere tesadüf etmektedir. Bu bölge, yani Kastamonu ve havalisi XI. ve XII. yüzyıl boyunca Bizans ve Türkler arasında bir mücadele sahası olmuş ve bu mücadeleyi kazanan Türkler tarafından hâkimiyet altına alınan bir yer olarak bilinmektedir.¹ Kastamonu ve civarı Süleymanşah'ın emirlerinden Kara-Tekin tarafından fethedilmiştir. Fetihten sonra sırasıyla Danişmendliler, Selçuklular, Çobanoğulları ve Candaroğulları'nın hâkimiyetinde kalan Kastamonu ve havalisi Fatih devrinde 1461 tarihinde Osmanlı topraklarına katılmıştır.² Kastamonu ve havalisi Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra, Osmanlı Devleti'nde gelenek olduğu üzere, genel bir tahrir tabi tutulmuştur. Kastamonu havalisine ait ulaşılabilen en eski tarihli tahrir defteri H.892/M.1487 tarihli olanıdır.³ Daha önceki dönemlere ait yazılı kaynaklara ulaşamadığından 1461-1487 yılları arasındaki iskân faaliyetleri hakkında bölgeye dair şimdilik sağlıklı bilgi vermek mümkün olamamaktadır.⁴

Osmanlı İmparatorluğu, hem yeni fethettiği ülkeler hem de kendi arazisiyle ilgili toprağın mülkiyet ve tasarruf biçimi ile vergi miktarını tayin ve tespit etmek gayesiyle belirli zamanlarda istatistikî bilgiler edinmiştir ki, buna "tahrir" denilir. Osmanlı bürokrasisinin en kıymetli kayıtları olan ve yerine göre beş ile kırk yıllık aralıklarla yapılan vergi/nüfus sayımlarına ait defterler mufassal, icmal, evkaf ve piyade olarak isimlendirilir.⁵ Tahrir defterleri her şeyden evvel ve bilhassa nüfus sayımları bakımından tarihçi için zengin bir kaynakça teşkil etmektedir. Bu ulaşılan malzemenin "tarihî demografi" nâmı adı altında tarihî ilimler arasında özerk bir şube halinde gün geçtikçe daha fazla gelişmekte olan iktisat tarihi gibi bir araştırma kolunu Osmanlı tarihinin hizmetine sokacağını söylemek mümkündür.⁶

1 Yaşar Yücel, *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri*, TTK, Yay, Ankara 1980, s.33-34.

2 Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yay, İstanbul 1985, s. 251. vd; İlhan Şahin, "Kastamonu", *TDVİA*, Diyanet Vakfı Yay, C. 24. İstanbul 2001, s.586.

3 *BOA, TD*, No.23m.

4 Ahmet Kankal, "Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Mayıs 2000, Kastamonu Valiliği Yay, Kastamonu 2001, s.98.

5 Erhan Afyoncu, "Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Türk İktisat Tarihi, C.1, S.1, Bilim ve Sanat Vakfı Yay, İstanbul 2003, s.267.

6 Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, *Hüdavendiğâr Livası Tahrir Defterleri I*, TTK Yay, Ankara 1988, s.4.

Yaptığımız bu çalışma esas itibariyle “tapu-tahrir”, “vakif-tahrir” ve “nüfus-tahrir” defterlerine ve bunları kaynak kullanan çalışmalara istinat etmektedir.⁷ Çalışmada kaynak olarak kullanılan tapu tahrir defterlerinden ilki H.892 / M.1487⁸ senesine aittir. Söz konusu olan bu defterlerde,⁹ Kastamonu sancağının XV. yüzyılının sonları ve XVI. yüzyılın ilk çeyreğindeki idarî durumu, nüfusu, bölgedeki iktisadî faaliyetler gibi konularda pek çok bilgi bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda, geniş bir plân içinde her şeyi bizzat kendisi tertip ve tahrik eden nâzım kuvvetin, yani merkezî devlet dairelerinin elinde memleketin her köşesindeki vaziyeti, insan, servet ve malzeme kaynaklarının sarih rakamlarla ve tespit edildiği defterlerin ve istatistik malûmatının mevcut bulunması zarurî idi. Osmanlı İmparatorluğu’nda devrin ekonomik şartları icabı, memur ve asker maaşları ile muhtelif harp ve âmmе masrafları, eyaletlerdeki muhtelif gelir kaynakları üzerine çekilen havalenâmeler mahiyetindeki “dirlik beratları” ve “emirler” vasıtası ile verilirdi.¹⁰ Bu sebeple, devletin varidat membalarının en ufak teferruatına kadar sıhhatle tespit ettirmiş olması ve zamanla husule gelmesi zarurî bulunan tahavvüllerin adım adım takip edilmesi lazımdı.¹¹

Tahrir yapılan yerlerde her şeyin defterlere yazılması hususu şu şekilde zikredilmiştir: “Her vilâyete bir emin ve bir kâtib gönderüb cüzî ve küllî nakır-ü kitmir defter idüb defterlerden hariç bir nesne konmamak emreyleyüb...”¹² Bu emirlerde ifade edildiği gibi tahrir esnasında uyulması gereken kaideleler, önceden tahriri yapacak vazifelilere bildirilmiştir. Tahrir eminlerinin yanında gereği kadar kâtip, kadılar, timar defterdarı ve defterdar kethüdası bulunurdu. Bu heyet şehri, kasabayı ve köyleri heyetleriyle dolaşarak, cemaat

7 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, Tıpkı Basım, Ankara 1994; Ayşe Tosunoğlu, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1993; Nazım Kuruca, *XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

8 TD, No. 23m.

9 TD, No.23m; No.438; *Kastamonu Vakıf Tahrir Defteri* (KVTD) Vakıf Tahrir Defteri’nin baş tarafı eksiktir. Yapılan bu çalışmada kullanılacak dipnotlarda sayfa yerine defterdekine sadık kalınmak suretiyle varak (vrk) kullanılacaktır.

10 Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri (I)”, *Osmanlı Devleti’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler-Makaleler*, C.I, Yayına Haz. Hüseyin Özdeğer, İÜ Türk İktisat ve İçtimaiyat Tarihi Araştırmaları Yay, İstanbul 2000, 177-178.

11 Barkan, *a.g.e.*, s. 178.

12 Hüseyin Özdeğer, *XVI. Asırda Ayıntab Livası*, İÜ Türk İktisat ve İçtimaiyat Tarihi Araştırmaları Yay, İstanbul 1988, s. 14.

isimlerini, vergi vermekle mükellef olan kimselerin isimlerini, vergiden muaf olanları, çiftlikleri, topraklı ve topraksız köylüleri, bekâr ve evli olanları, dul, sakat, yaşlı, imam, müezzin, pîr-i natuvan, sipahizâde, duağu gibi kimsele-ri ayrı ayrı tespit ederlerdi.¹³ XV. yüzyıl sonlarına ve XVI. yüzyılın ilk yarısına ait kayıtlarda Boyabat kazasının iktisadî sosyal ve kültürel durumunu ortaya koyarak bu hususta muhtelif görüşleri ortaya koymak mümkün olmaktadır.

A. Boyabat Kazası

Tarih araştırmalarında müracaat edilen en temel kaynaklardan olan tahrir kayıtlarında mahallî bilgilerin zenginliğinden bahsetmek mümkündür. 15. yüzyılda kayıtlarında Kastamonu livasının önemli bir kazası durumunda bulunan Boyabat kazasının iktisadî, sosyal ve kültürel alanda da ciddi bir zenginliğe sahip olduğu görülmektedir. Coğrafi bakımdan Kastamonu livasının kuzey doğusuna düşen Boyabat kazası, doğudan Vezirköprü, batıdan Taşköprü ve Ayancık kazaları, güneyden Taşköprü, kuzeyden ise Sinob kazaları ile çevrilidir. Boyabat kazasının iktisadî yapısının tarıma dayalı olduğu ve burada pirinç, arpa, buğday, burçak, patates, her çeşit sebze, kavun, karpuz gibi ürünlerin ticaretinin yapıldığı görülmektedir. Yine bölgede hayvancılık yapıldığı tiftik, yapağı gibi ürünlerin bu sayede üretildiği kayıtlardaki bilgilerde görülmektedir.

Boyabat kazasının yerleşim durumu ve nüfusuna dair bilgileri 1487 yılındaki tahrir kayıtlarında görmekteyiz. Bu dönemde Boyabat kazasında Camii Orta Mahallesi, 20 hane, 8 mücerred, Kadı Hasan Mahallesi, 40 hane, 14 mücerred, Müderris Mahallesi, 41 hane, 37 mücerred olmak üzere 101 hane, 37 mücerredten ibaret olduğu kayıtlı bulunmaktadır. Daha sonra yapılan 1530 tarihindeki tahrir kayıtlarında ise Camii Orta Mahallesi, 35 hane, 25 mücerred, Kadı Hasan Mahallesi, 35 hane, 35 mücerred, Müderris Mahallesi, 56 hane 53 mücerred olmak üzere toplam 126 hane ve 113 mücerredten ibarettir. 16. yüzyıl kayıtlarında daha önce ismi zikredilmeyen yeni bir mahallenin Müderris Mahallesi'nin adının da görülmesi kazanın nüfusunun arttığını ve kazanın coğrafi olarak da büyüdüğünün bir göstergesi olmalıdır.

B. Boyabat'ın 16. Yüzyıl Başlarında İdarî Durumu

15. yüzyıl kayıtlarında Kastamonu livasının idarî birimi içinde görünen Sinop'un bugün en büyük ilçelerinden biri olan bilinen Boyabat, Osmanlı fethinden sonra yapılan idarî düzenlemeye göre, bu bölgenin önemli bir kazası durumunda idi. Tapu tahrir defterlerindeki bilgilere göre, Kastamo-

13 Tosunoğlu, agt., s. 31.

nu sancağı, XV. yüzyılda Kastamonu¹⁴, Göl¹⁵, Devrekâni¹⁶, Küre¹⁷, İnebolu¹⁸, Sinop¹⁹, Boyovası/Boyabat²⁰, Durağan²¹, Taşköprü²², Araç²³, Daday²⁴, olmak üzere 11 kazadan ibaret olduğu görülmektedir.

Kanuni devrinde 16. yüzyılın ilk yarısında yapılan tahrirlerdeki bilgilere göre ise, Kastamonu livasının kaza sayısının 10'a indiği görülmekte ve H.937/M.1530 tarihli Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri'nde Kastamonu sancağına tabi Kastamonu²⁵, Göl²⁶, Araç²⁷, Taşköprü²⁸, Küre²⁹, Azdavay³⁰, Hoşalay³¹, Daday³², Boyovası³³ ve Sinop³⁴ olmak üzere 10 kazadan ibaret olduğu zikredilmiştir.

1487 yılı tahrir defterinde kaza statüsündeki Devrekâni, İnebolu ve Taşköprü kazalarının 1530 tarihli defterde kaza statülerinde olmadıkları onların yerine ise Ayandon ve Hoşalay kazalarının ikame edilerek bazı idarî birimlerin buralara bağlandığı, bazılarının ise daha yakın diğer idarî birimlere dâhil edildiği görülmektedir. Bu yeni idarî yapılanmaya göre, 1487 yılında nahiye olarak kayıtlı olan Devrekâni ve İnebolu'nun bir bölümü yeni nahiye olarak ihdas edilen Hoşalay nahiyesine, Taşköprü nahiyesi ise nefs-i Kastamonu ve Boyabat'a, İnebolu'nun bir bölümü ise yine yeni kazalardan olan Ayandon'a tahvil edilmiş oldukları görünmektedir. İdarî birimlerin birbirine tahvil edildikleri kayıtlardaki bilgilerde bulunmaktadır. "Evkâf-ı mukar-

14 TD, No. 23 m, s.3-110.

15 TD, No. 23 m, s.111-140.

16 TD, No. 23 m, s.141-324.

17 TD, No. 23 m, s.325-338.

18 TD, No. 23 m, s.339-354.

19 TD, No. 23 m, s.355-499.

20 TD, No. 23 m, s.501-599.

21 TD, No. 23 m, s.601-618.

22 TD, No. 23 m, s.619-701.

23 TD, No. 23 m, s.703-755.

24 TD, No. 23 m, s.757-823.

25 TD, No. 438, s.519-604.

26 TD, No. 438, s.605-610.

27 TD, No. 438, s.611-616.

28 TD, No. 438, s.617-627.

29 TD, No. 438, s.628-639.

30 TD, No. 438, s.640-643.

31 TD, No. 438, s.644-648.

32 TD, No. 438, s.649-663.

33 TD, No. 438, s.663-675.

34 TD, No. 438, s.679-696.

rer der-nahiye-i Daday, Evlani, Azdavay ve Ayakını bir kadılıktır..."³⁵ Tabiri bu idarî birimlerin aynı kadılık tarafından bakıldığı ifade edilmektedir.

a. Boyabat'ın Köyleri

Kastamonu livasının 15. yüzyıl sonlarında yani 1487 yılındaki karye sayımına göre 1008 karyesinin olduğu, daha sonra ise bu sayının 16. yüzyıl başlarında 1530 tarihindeki kayıtlara göre 875'e inmiş olduğu görülmektedir. Nüfus itibarıyla köy statüsünün altındaki bazı yerlerin bir araya getirilmek suretiyle merkezî köylerin oluşturulduğu görülmektedir.

İfade edildiği gibi bölgenin önemli idarî birimlerinden biri olarak bilinen Boyabat'a tabi karyeleri tahrir kayıtlarındaki bilgilerden tespit etmek mümkün olabilmektedir. Boyabat kazasına tabi karyeler 1487 ve 1530 tarihli tahrir ve 15. yüzyıl sonlarına ait olduğunu tespit ettiğimiz vakıf tahrir defterlerindeki bilgilere göre tasnif edilmiştir. Buna göre tespiti yapılan 156 karye-nin ismi aşağıdaki tabloda alfabetik olarak verilmiştir.

Tahrir defterlerindeki bilgilere göre, Âdil Bükü, Affan/Vakf, Ağıl Kaya, Akça Bükü, Akça Kilisa, Akçapınar/Akpınar, Akçasu/Kızıлтаş, Akçapınar, Akvîran/Burakvîran, Alaca Ekin, Alan Kuru, Ali Beğ Bükü, Alparıslan, Alpvrân, Arım/Erim, Avare Bükü, Avluca/Burten, Ballica Bükü, Baş Ekin, Bektaş Bükü, Beycüğez, Beylerbeği, Binalık, Boyalu, Boyaluca, Boyundurcuk, Burtan, Burtan/Oğlan Sini, Cebalid, Cemâleddin Bükü, Cinci, Çakırçay, Çal Pınar, Çarsak, Çat, Çelik Oğlu/ Çiğil Oğul, Çeşnigir, Çoban Beğ, Çoraklu, Çukur Sekü, Çukur Virân, Darı Özü, Dodurga, Doğan Bükü, Eğlence Bükü, Elek Kozu, Elmacık Bükü, Engil Ekin/Engeleğin, Erikçe, Erüklü, Fındıkça/Fındıkçak, Garib Özü, Gelin Bükü, Gençot, Gökçe Ağaç, Göynük Virân, Güğercinlik, Güli Karaağaç, Hacı Bükü, Hacı Oğlanı, Halka Bükü, Hamidar, Hamidlü, Hatun Bükü, Hisarcık/Yalak, Hürrem Şah, İblik, İbrahim Beğ, İsmail Beğ Bükü/Kartan Bükü, Kabz Bükü, Kabz Hanı, Kadı Deresi, Kafir Vrânı, Kalpaz/Kapar, Kanadlı Demedlu, Karaağaç, Karabürçek, Karaca Bükü, Karaca Kilisa, Karaca Vrân, Karandu, Karandu Bükü, Katmar, Kavacık, Kavak/Kurt Vrân, Kavşuk/Kavşak, Kayı, Kedpuç, Keşler Bükü, Kır Bükü, Kızılca Kaya, Kızılca Pelit, Kızılca Vrân, Kızı Oğlan, Koçımlar/Koçımlar, Kozlıca, Köprübaşı, Köprücek/Köprücük, Köy Bükü, Kulaş, Kum Bükü, Kurt Hasan, Kuruca, Kurucak, Kuşçu Bükü, Kut Bükü, Kület/Kült, Kütan Vrân, Mahmudlu Bükü, Mehmedlü Bükü, Moğmuk Özü/Mümin Özü, Musa Deresi, Orluca Bükü, Orta Özü, Osman Bükü, Ömer Bükü, Öşek/Yazıköy, Pelidcek/Pelidcük, Pelid Özü, Pelid Seküsü, Pınar, Porsuk, Sakız Bükü, Sakız Bükü, Sakızcık, Salar, Saru Alan, Saru Şeyh Bükü, Saru Yar, Seki Vrân/Sengi Vrân, Sekunlu, Sevindik Deresi,

35 KVTD, vrk.11b.

Sincan Bükü, Südeş Bük/Sevdeş Bükü, Şehir Vîrânı, Şeyhlü, Tarıca Bükü/Darıca Bükü, Taylı Bükü, Tekler, Turmuş Bükü/Durmuş Bükü, Tunalu, Turnalu, Ulaşu Bükü, Ulaşucak Bükü, Uyumağaç, Uyumağaç, Uzunçay, Uzun Özü, Ümera Şah Bükü/Ümrânşâh Bükü, Vaşak, Viranşehir, Yalak Bükü, Yaylacık, Yekren Kısarak, Yemişli/Yemişlü, Yenice/Yenice Bükü, Yeniceköy karyelerinin adları tespit edilmiştir.

Bu karyelerden Boyaluca 2.870 akçe, Hamidlü 100 akçe, İbrahim Beğ 495 akçe, Kalpar/Kalpaz 300 akçe ve Köprübaşı 900 akçe vergi ile tahrire tabi tutulmuş olduğu halde nüfus tespiti yapılamamıştır. Yine nüfus kaydı olmayan Alpvîrân 1 çift, Çal Pınar ve Gençot nîm çift, Güli Karaağaç 1 asiyyâb vergi miktarı ile kaydedilmiştir. 1487 yılında Boyabat'a tabi karyelerin vergi miktarları 772.705 akçedir. Çelik Oğlu/Çiğil Oğlu ve Çoraklu karyelerinde Yörüklerin iskân edildikleri görülmektedir.

b. Boyabat'ın Mezraları

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, hayvancılık yapılan yerlerin başında mezraların geldiği bilinmektedir. 1487 yılında Boyabat kazasındaki mezraa adları ve yıllık hâsılları ise, Ağıl Kaya Mezra'ası hâsılı 1512 akçe, Akça Su Mezra'ası hâsıl 258 akçe, Alınca Mezra'ası ve Kalpar Mezra'ası birlikte gösterilmiş, 1487 yılında bir yaylak bulunmakta, Çakır Çayır Mezra'ası hâsıl kısmı boş, Hamid Kırı Mezra'ası hariçten ekilir, Hatuncuk Mezra'ası Köprübaşı Cemaati oturmaktadır, Hoca Beğlüce Mezra'ası Yusufu Cemaati oturmaktadır, İrmak Mezra'ası Yemişli Karyesindedir, İlyas Veled-i Hocabeyli Mezra'ası hâsılı 800 akçe, Kâfir Vîrânlı Mezra'ası Uzun Özi karyesindedir, Kalın Ağıl Mezra'ası hariçten ekilir, Kuru Ova Mezra'ası hâsılı 497 akçe, Müteferrike Mezra'ası hâsıl 270 akçe, Sarıca Mezra'ası hâsıl 367 akçe hariçten Yörükler ziraat ederlerdi, Uluca Yaylak Mezra'ası Eğlence köyünde, Yumurcak Taş Mezra'ası hâsıl 1385 akçe olarak defterde kayıtlıdır. Diğer idarî birimlerdeki sayıların azalması mezralarda da görülmekte olup; 1487 yılında 17 olan mezra'a sayısı 1530 tarihli tahrir defterine göre bu sayı 5'e düşmüştür. 1438 tarihli defterde adı geçen mezra'alar ise, Alınca Mezra'ası, Kalpar Mezra'ası, Hacı Ali Mezra'ası, Hamid Kırı Mezra'ası, Yumurcak Taş Mezra'ası olarak kaydedilmiştir. Bu mezralardan bazılarının yaylaklara dönüştürüldüğü kayıtlardaki bilgilerde görülmektedir.

C. Boyabat'ta Nüfus ve İskân Durumu

Kastamonu ve çevresi, Türklerin Anadolu'ya geldiği erken dönemlerden itibaren yoğun bir iskâna sahne oldu. Coğrafyacı İbn Saîd'in H.672 (1274) veya H.686 (1287) yılında Kastamonu yöresinde 100.000 çadır göçebe halkın yaşadığını yazması, bölgenin iskânında Türkmen veya Yörük adıyla bilinen

grupların önemli bir rol oynadığını gösterir.³⁶ Kastamonu ve havalisinde, 6 Kayı, 2 Karaevli, 5 Dodurga, 9 Avşar, 4 Çavuldur, 6 Çepni, 8 Eymur, 6 Yüreyir, 8 İğdir, 3 Buğdüz, 1 Kınık adıyla bilinen yerleşim birimi mevcuttur.³⁷ Türk fetihlerinin ardından kısa zamanda bir ticaret ve kültür merkez haline gelen Kastamonu, kaynaklarda “Türkmen merkezi” olarak adlandırılıyordu.³⁸ Boyovası / Boyabat ve havalisinde de bu boyların adını taşıyan yerleşim yerleri bulunmaktaydı.

Boyabat kazasındaki Türkmen aşiret ve cemaatlarını adları; Ahmedler, Ali-beğler, Beğli, Bekirli Bozdoğan, Bozlar, Canbeğli, Danişmendli, Eğlenceli, Hamidler, Kavaklı, Keçiyaylı, Mehdî, Mesûdlar, Nasırlı, Obruklu, Osman, Ömerli, Selmanlı, Toğanlar, Yazlıkavak, Yorga olarak tespit edilmektedir³⁹. Aşağıda tabloda 1487 yılına ait Kastamonu Tapu Tahrir Defterine göre Boyabat kazasının nüfus durumu verilmiştir. Tablo hazırlanırken, hâne, mücerred, çeltikçi, şerik, imam, âmâ kötürüm, sipahizâde, sipahi mütekaidi, müderris, duağu gibi ifade edilen sosyal gruplar hesaplama dâhil edilmiştir.

Çelik Oğlu karyesini oluşturan Çelikle Cemaati⁴⁰, Çoraklu karyesinde oturmakta olan Çoraklu Cemaati⁴¹'nin mukim oldukları bunun yanında yine kayıtlarda olduğu gibi; Hamidlü karyesinde defterde kayıtlı bulunan “Hamidlü cemâatinin” oturduğu, rüsüm vermedikleri, sadece yılda 100 akçe öşür verdikleri⁴² ifade edilmektedir. Çelik Oğlu karyesinde Yörükler⁴³ ikamet etmekte olup 1487 yılındaki tahsil edilen vergileri 892 akçedir. Yine, Çoraklu karyesinde Yörükler⁴⁴ ikâmet etmekte olup bu taifeden 1487 yılında 267 akçe vergi tahsilâtı yapılmıştır. Kadı Deresi karyesi cemâatinin elinde “6 gün ark hizmetinde bulunup yılda 200 akça verip, daha fazla vermiyeler”⁴⁵ diye nişanları bulunmaktadır.

Bölgenin nüfus yapısına dair “vakıf tahrir” defterlerinde önemli bilgileri bulmak mümkündür. Boyabat kazasındaki vakıfların üzerinde 243 hâne, 102

36 Şahin, agm., s.568.

37 Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay, İstanbul 1992, s.212-214.

38 Refik Turan, “Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı”, *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Mayıs 2000 Kastamonu, Kastamonu 2001, s.1.

39 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yay, İstanbul 2001, s.118-661

40 TD, No. 23 m, s. 587.

41 TD, No. 23 m, s. 586.

42 TD, No. 23 m, s. 586.

43 TD, No. 23 m, s. 587.

44 TD, No. 23 m, s. 563.

45 TD, No. 23 m, s. 544.

mücerred, 19 çeltikçi, 12 imam, 4 şerik, 2 pîr natuvan ve 1 âmâ mukîm olarak tespit edilmiştir. Boyovası kazasında XVI. yüzyılın başlarında 1.355 kişinin vakıflar ile ilgili vergiler için defterlere kayıtlarının yapıldığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Boyabat kazasının 1487-1530 seneleri kayıtlarında yer alan karyeler ve bu karyelerdeki vergi mükellefleri verilmiştir.

**Tablo I: 1487-1530 Yıllarında Kaza-i Boyovasına
Tabi Karyelerin Vergi Durumu**

Karyeler	Hane	Mücerred	Çeltikçi	İmam	Şerik
Âdil Bükü	8	5	19	-	-
Affan / Vakf	-	-	5	-	-
Ağıl Kaya	3	-	3	1	-
Akça Bükü	4	11	40	-	-
Akça Kilisa	29	8	-	1	-
Akçapınar/Akpınar	14	4	-	-	2
Akçasu / Kızıltaş	73	15	-	-	-
Akçapınar	5	-	-	-	-
Akvîran/ Burakvîran	9	6	-	-	-
Alaca Ekin	8	2	-	-	-
Alan Kuru	20	2	-	1	-
Ali Beğ Bükü	-	3	17	-	-
Alparslan	3	-	-	-	-
Alpvîrân	-	-	-	-	1
Arım/Erim	3	6	8	-	-
Avare Bükü	1	4	11	-	-
Avluca / Burten	22	8	-	-	7
Balıca Bükü	17	9	25	-	-
Baş Ekin	6	4	-	-	-
Bektaş Bükü	1	7	13	-	-
Beycügez	14	1	-	-	-
Beylerbeği	13	10	-	-	-
Binalık	13	5	-	-	-
Boyalu	53	20	-	1	-
Boyaluca	-	-	-	-	-
Boyundurcuk	10	1	-	-	1
Burtan	18	4	-	-	6
Burtan / Oğlan Sini	18	6	-	-	-

Cebalid	3	1	-	-	-
Cemâleddin Büki	10	26	42	1	-
Cinci	3	-	-	-	-
Çakırçay	44	10	-	-	-
Çal Pınar	-	-	-	-	-
Çarsak	2	4	17	-	-
Çat	6	4	34	-	-
Çelik Oğlu/ Çiğil Oğul	Yörük	-	-	-	-
Çeşnigir	18	7	-	1	-
Çoban Beğ	4	3	3	-	-
Çoraklu	Yörük	-	-	-	-
Çukur Sekü	4	2	-	-	-
Çukur Virân	18	7	-	1	-
Darı Özü	18	7	12	1	1
Dodurga	13	3	-	-	2
Doğan Bükü	2	2	15	-	-
Eğlence Bükü	17	19	65	-	-
Elek Kozu	51	18	-	-	-
Elmacık Bükü	12	5	-	-	-
Engil Ekin/Engeleğin	16	8	-	-	-
Erikçe	21	12	-	-	-
Erüklü	21	7	-	2	-
Fındıkça/ Fındıkcak	18	6	-	-	-
Garib Özü	14	1	-	-	-
Gelin Bükü	6	6	18	-	-
Gençot	-	-	-	-	-
Gökçe Ağaç	1	1	17	-	-
Göynük Virân	3	1	-	-	-
Güğercinlik	25	1	-	1	2
Güli Karaağaç	-	-	-	-	-
Hacı Büki	3	6	25	-	-
Hacı Oğlanı	2	3	3	1	-
Halka Büki	5	5	22	-	-
Hamidar	17	7	-	-	3
Hamidlü	-	-	-	-	-
Hatun Büki	1	6	16	-	-

Tahrir Defterlerine Göre Boyovası / Boyabat Kazasının
16. Yüzyıl Başlarında İktisadî ve Sosyal Durumu

Erdem

127

55
2009

Hisarcık / Yalak	19	4	-	-	-
Hürrem Şah	6	1	-	-	-
İblik	6	4	-	-	-
İbrahim Beğ	-	-	-	-	-
İsmail Beğ Bükü / Kartan Bükü	2	7	11	-	-
Kabz Bükü	3	5	9	-	-
Kabz Hanı	23	13	-	1	-
Kadı Deresi	30	12	2	-	-
Kâfir Vîrânı	12	1	-	1	-
Kalpaz/Kapar	-	-	-	-	-
Kanadlı Demedlu	8	2	-	-	-
Karaağaç	12	5	-	1	-
Karabürçek	8	4	24	-	-
Karaca Bükü	-	4	13	-	-
Karaca Kilisa	2	2	-	-	-
Karaca Vîrân	-	25	21	-	-
Karandu	14	5	-	-	-
Karandu Bükü	4	3	15	-	-
Katmar	52	18	-	-	2
Kavacık	4	2	-	-	-
Kavak/Kurt Vîrân	44	13	-	-	-
Kavşuk/Kavşak	21	9	-	1	-
Kayı	14	2	-	-	3
Kedpuç	7	4	-	-	2
Keşler Bükü	12	4	10	-	1
Kır Bükü	-	-	5	-	-
Kızılca Kaya	11	4	-	-	-
Kızılca Pelit	55	24	-	1	1
Kızılca Vîrân	45	8	-	1	-
Kızıl Oğlan	7	5	-	-	-
Koçımlar/Koçumlar	12	3	-	-	-
Kozlıca	4	1	-	-	-
Köprübaşı	-	-	-	-	-
Köprücek/Köprücük	44	13	-	-	-
Köy Bükü	-	1	5	-	-

Kulaş	73	16	-	-	-
Kum Bükü	4	2	20	-	-
Kurt Hasan	2	2	-	-	-
Kuruca	-	1	12	-	-
Kurucak	1	-	-	-	-
Kuşçu Bükü	6	4	9	-	-
Kut Bükü	6	10	19	-	-
Kület/Kült	12	-	-	-	-
Kütan Vîrân	24	14	-	-	2
Mahmutlu Bükü	1	3	24	-	-
Mehmedlü Bükü	1	3	24	-	-
Moğmuk Özü/Mümin Özü	6	3	-	-	-
Musa Deresi	3	-	-	-	-
Orluca Bükü	1	4	17	-	-
Orta Özü	14	4	-	-	5
Osman Bükü	3	4	8	-	-
Ömer Bükü	6	6	17	-	-
Öşek/Yazıköy	7	5	-	1	-
Pelidcek/Pelidcük	14	5	-	-	-
Pelid Özü	62	17	-	-	7
Pelid Seküsü	70	25	-	-	-
Pınar	5	1	-	1	-
Porsuk	12	1	-	-	-
Sakız Bükü	1	3	12	-	-
Sakız Bükü	1	3	11	-	-
Sakızcık	-	-	3	-	-
Salar	4	5	-	1	-
Saru Alan	4	17	37	-	-
Saru Şeyh Bükü	2	1	4	-	-
Saru Yar	20	2	-	1	-
Seki Vîrân/Sengi Vîrân	7	2	13	-	-
Sekunlu	5	1	-	-	-
Sevindik Deresi	9	2	-	-	2
Sincan Bükü	1	1	8	-	-
Südeş Bük/Sevdeş Bükü	2	2	9	-	-
Şehir Vîrânı	17	9	-	-	-

Şeyhlü	1	3	8	-	-
Tarıca Bükü/Darıca Bükü	2	5	10	-	-
Taylı Bükü	-	1	9	-	-
Tekler	1	-	-	-	-
Turmuş Bükü/Durmuş Bükü	5	1	16	-	-
Turnalu	12	4	-	-	-
Ulağı Bükü	4	5	14	-	-
Ulağucak Bükü	2	5	29	1	-
Uyumağaç	36	10	-	1	-
Uzunçay	40	16	-	2	-
Uzun Özü	45	16	-	-	-
Ümera Şah Bükü/ Ümrânşâh Bükü	1	5	2	-	-
Vaşak	14	4	-	-	-
Viranşehir	10	7	-	-	2
Yalak Bükü	-	3	10	-	-
Yaylacık	2	2	-	-	-
Yekren Kısarak	5	1	-	-	1
Yemişli/Yemişlü	8	7	-	-	-
Yenice/Yenice Bükü	2	5	29	-	-
Yeniceköy	3	-	-	-	-
Yekûn	1853	815	919	26	53

Kaynak: TD, No. 23m; TD, No. 438.

Yukarıdaki tabloda, Boyabat kazasının 1487 yılındaki karyeleri, hâne mücerred, çeltikçi, imam, şerik sayıları ile karyelerin hâsılatlarına ait dökümler verilmiştir. Tahrir defterlerindeki bilgilere göre, 1487 yılında, Boyabat kazası dâhilinde 159 karye ve mezra'â defterde kayıtlı bulunmaktadır. Buna göre, 1853 hâne, 815 mücerred, vergiden muaf tutulan 919 çeltikçi, 26 imam, 53 şerik, 9 sipahizâde, 5 sipahi mütekaidi, 12 pîr natuvan, 9 âmâ 15 kötürüm, 1 duağı, 3 müderris, 9 Hristiyan nüfus bulunmaktadır. Pelid Seküsü karyesinde 9 Hristiyan⁴⁶ ve yine İblik karyesinde de 1 Hristiyan⁴⁷ hanenin olduğu görülmektedir. Bu bilgilere göre bölgede vergi mükellefleri ve vergiden muaf olanların sayılarını bulmak mümkündür.

46 TD, No. 23 m, s.536.

47 TD, No. 23 m, s.541.

D. Boyabat Kazasındaki Vakıfları

Bilindiği üzere vakıf, VIII. asır ortalarından XIX. asır ortalarına kadar İslam ülkelerinin, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında önemli rol oynamış olan dinî, hukukî ve içtimaî bir müessesedir. Bir kişi, menkul ve gayrimenkul mallarından bir kısmını veya tamamını halkın herhangi bir ihtiyacını gidermek üzere müebbeden tahsis ederse, malını vakfetmiş, yani bir vakıf müessesesi kurmuş olur. Vakıf kuran kişiye vâkif, bizzat kendisinden yararlanılmak üzere vakfedilen bina veya müesseselere hayrât, bu müesseselerin ebedi olarak yaşaması için vakfedilen gelir kaynaklarına ise akar denir.⁴⁸ Şehirlerin teşekkülünde ve memleketin iktisadî ve içtimaî hayatında vakıfların oldukça önemli olduğu bilinmektedir.

Şehirlerin dışında kurulan zâviyelerin başlıca fonksiyonunun, yolcu ve konaklama olduğu görülmektedir. Zâviyelere tanınan vergi muafiyetleri, tahrirlerde ve benzeri resmî kayıtlarda “âyende ve revendeye” (gelip-gidene) verilen hizmetlere bağlanmıştır. Bu durumda, zâviyelerin etrafında köylerin oluştuğu sık rastlanan bir durumdur.⁴⁹ Candaroğulları zamanında Kastamonu Uc beyliği merkezi ve havalisi kültür ve imâr faaliyetleri, dinî ve hayrî müesseseleri, Ahiler gibi içtimaî teşkilâtları, imâret, zâviye ve hastahaneleri ile çok ilerlemiştir. Elimize geçen vakfiyeler de çok zengin olup, bu bölge kadar bu müesseselerin tarihi hakkında da çok mühim malûmatı ihtiva etmektedir.⁵⁰

Boyabat kazasındaki vakıflar arasında zâviyelerin büyük bir yekûn tuttuğu görülmektedir. Vakıf tahrir defterinde tespiti yapılan 49 vakıf içinde 35 tane sinin zâviye türü vakıf olması bölgedeki iskân ve yerleşim faaliyetleri ile ifade edilebilir. Türk fethinden sonra bu bölgeye Türkmen aşiretlerinin yoğun olarak gelip yerleştikleri görülmekte ve bunların günlük ihtiyaçlarını kısmen de olsa zâviye vakıfları karşılamaktadır.

Kastamonu vakıf defterinde Boyabat kazası kısmında geçen,

“Vakf-ı Zâviye-i Bozağlı, der-Söğütlü mukarrer çiftlik der- tasarruf-ı Ahmed fakih b. Süleyman Fakih elinde Sultan Mehmed Hân tâbe serâhu hükmü vardır, elan berât-ı pâdişâh ile mezkûr ahmed fakih mutasarrıf tekyedâr âyendeye ve revendeye hizmet eder”.⁵¹ Yine başka bir kayıтта, “Vakf-ı Zâviye-i Hüseyin Dede, der-karye-i Budakbükü pâdişâh berâtıyla mukarrer çiftlik/1 mezkûr Hüseyin Dede zâviye bina idüb âyendeye ve revendeye hizmet eder. Mezkûr Hüseyin Dede fevt olup oğulları Ali Dede ve Haydar ve Receb pâdişâh berâtıyla tasarruf eder”.⁵²

48 Bahaeddin Yediylıdız, “Vakıf”, *İA*, C. XIII, s.153.

49 A.Y. Ocak-S. Farukî, “Zâviye mad.” *İA*, C. 13, MEB Basımevi, İstanbul 1986, s. 472.

50 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay, İstanbul 1996, s.611.

51 *KVTD*, vrk.73a.

52 *KVTD*, vrk.78b.

şeklindeki ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Boyabat ve havalisindeki vakıfların ekseriyetinin ayende ve revendeye hizmet ettikleri görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Boyabat kazasında 16. yüzyıl başlarındaki hizmet veren vakıflar ve bu vakıfların gelir toplamları verilmiştir. Vakıfların tablodaki sıralaması vakıf defterindeki aslına sadık kalınmak suretiyle hazırlanmıştır.

Tablo II: Kaza-i Boyovası'nda 16. Yüzyılın Başlarındaki Vakıflar ve Bunların Hâsılatları

No	Vakıflar	Hâsılı
1	Evkâf-ı Mukarrer	13.694
2	Evkâf-ı Gayr-ı Mukarrer	840
3	Vakf-ı Zâviye-i İbrahim Beğ b. İsfendiyar Beğ	1.819
4	Vakf-ı Zâviye-i Halil Beğ	548
5	Vakf-ı Zâviye-i Murad Yörüğü	100
6	Vakf-ı Zâviye-i Burak	2.694
7	Vakf-ı Zâviye-i İsmail b. Mahmud	200
8	Vakf-ı Zâviye-i Bâli Hasan Şeyh	1.000
9	Vakf-ı Zâviye-i Bozağlu	200
10	Vakf-ı Hızır Beğ Akpolat	400
11	Vakf-ı Zâviye-i Yalakça	200
12	Zâviye-i İvaz Fakih	100
13	Vakf-ı Zâviye-i Lala	60
14	Vakf-ı Zâviye-i Ceke	180
15	Vakf-ı Zâviye-i Şeyh Yalınca	1.470
16	Vakf-ı Kârbânsaray-ı Taşlu Hâtûn mâder-i İbrahim Beğ	100
17	Vakf-ı Zâviye-i Topçuoğlu Şemseddîn	900
18	Vakf-ı Zâviye-i Geriç	400
19	Vakf-ı Zâviye-i Burunca	200
20	Vakf-ı Nusred Beğ	300
21	Vakf-ı Zâviye-i İlyas Beğ	100
22	Vakf-ı Zâviye-i Ata	120
23	Vakf-ı Mescid	100
24	Vakf-ı Yarhisar	100
25	Vakf-ı İmâret-i İsmail Beğ	11.110
26	Vakf-ı Zâviye-i Kenise	450
27	Zâviye-i Musa Dede	-
28	Vakf-ı İmâret-i İsmail Beğ	7.060

29	Vakf-ı Zâviye-i Saru Şeyh	600
30	Evkâf-ı Zâviye-i Bozacı	710
31	Vakf-ı Zâviye-i Şeyh Dindâr	400
32	Vakf-ı Murad Fakih b.Haydar	80
33	Vakf-ı Zâviye-i Abdullah Beğ	100
34	Vakf-ı Zâviye-i Zekeriya Beğ	200
35	Vakf-ı Şeyh Ahmed	100
36	Vakf-ı Mehmed Çelebi	210
37	Vakf-ı Zâviye-i İvaz b. Duacı Şeyh	100
38	Vakf-ı Zâviye-i Şeyh Hacı Ali	100
39	Vakf-ı Zâviye-i Şeyh Murad	100
40	Vakf-ı Mescid-i Türbe	200
41	Vakf-ı Zâviye-i Beğcüğez	500
42	Vakf-ı Zâviye-i Osman Sufî	100
43	Vakf-ı Zâviye-i Ahmed Beğ b. Ulu Beğ	250
44	Vakf-ı Zâviye-i Şemseddîn veled-i Tu'î	100
45	Vakf-ı Zâviye-i Evhad	550
46	Evkâf-ı Mukarrer	775
47	Vakf-ı Zâviye-i Hüseyin Dede	250
48	Vakf-ı Zâviye-i Mezkûr	824
49	An Vakf-ı Zâviye-i Akviran	2.304
	Yekûn	52.998

Kaynak: Kastamonu Vakıf Tahriri Defteri, vrk.69b-79b.

Yukarıdaki tablodaki bilgilere göre, Boyovası kazası dâhilindeki vakıfların 16. yüzyılın başlarında yıllık gelir toplamı 52.998 akçe olup; bu Kastamonu livasındaki 302.391 akçelik yıllık gelir içinde %17,5'lik bir kısmına denk gelmektedir. Boyovası dâhilindeki vakıfların içinde "Vakf-ı İmâret-i İsmail Beğ" in 11.110 akçelik yıllık gelir ile tahrir yapılan yılda en fazla gelire sahip vakıf olarak görülmektedir. Yine, "Zâviye-i Musa Dede" vakfı derviş ve abdalların tasarrufunda olan bir vakıf olup, gelir hanesinde "muafiyete" tâbi oldukları ifade edilmiştir.

Kastamonu, Alâiye, Teke, Hamid ve Karahisar-ı Sahib livâları dâhil, bütün Batı Anadolu sancaklarını ihtiva eden Anadolu Eyaletinin 1530-1540 tarihleri arasındaki, umumî varidat yekûnu, 79.784.960 akçe olup bu gelirin %17'si yani 13.641.684 akçesi vakıfların elindedir.⁵³ XVI. yüzyılın başlarına ait Kasta-

53 Barkan, Ayverdi, *age.*, s.XVII.

monu vakıf-tahrir defterindeki kayıtlara göre liva dâhilindeki vakıfların genel toplamı 302.219 akçeye tekabül etmektedir. 1530 tarihinde kayıtlı bulunan 459 vakfın gelirleri toplamı 659.142 akçedir. Aynı sene, Kastamonu livasının genel hâsılatları toplamı ise 6.685.918 akçe olup, vakıf gelirleri toplamı genel gelirler içinde yaklaşık %10'luk bir kısmı teşkil etmektedir. Boyovası kazasındaki vakıfların 1530 tarihindeki gelirleri toplamı da 55.630 akçe olup⁵⁴, önceki döneme göre önemli bir değişme göstermeyip 2.632 akçelik bir artış ile yaklaşık %5'lik bir artışı ile tahsil edildiği görülmektedir.

Padişah beratlı vakıflar,

"Vakf-ı Zâviye-i Murad Yörüğü, de-Hürremşah mukarrer 1/çiftlik pâdişah berâtıyla Şeyh Osman tekyedâr mutasarrıf ve hem elinde Sultân Mehmed Hân, nişân-şerîf-i vardır".⁵⁵ "Mezra'a-i Seki ve nâm-ı diğer Durmuş yeri mukarrer çiftlik ve zemîn-i Hatuncuk on sekiz kilelik padişah berâtıyla Halil Fakih veled-i İsmail Fakih vakf-ı evladlık üzere mutasarrıf berâtında dahi vakf-ı evladlık üzere kayd olunmuş ve hem elinde merhûm Sultan Mehmed Han tâbe serahu nişân-ı şerîf vardır."⁵⁶ "Karye-i Söğütlü tâbi-i Boyovası vakf-ı Cami-i Söğütlü nîm çiftlik miktarı yer vakf-ı kadîm olup takriben otuz yıldan beri hatip olanlar bervech-i tasarruf ede geldikleri ecilden atabe-i âlem-penahdan vakfiyetde mukarrer buyrulup elan hatîb Mehmed Fakih'e sadaka olunup eline berât-ı pâdişâhî erzanî buyrulmuş. Beratı görüldü."⁵⁷ "Mezra'a-i Kavak-ı, der-nezdi Gülbükü vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resul 1/çiftlik der-tasarrufu-ı Mevlânâ elinde berât-ı Sultânî vardır. Berât-ı mücebince mutasarrıf imiş".⁵⁸

Bu belgeler padişah beratlı vakıfların Boyabat kazası dâhilindeki vakıflarda da var olduğunu göstermektedir. Boyabat kazasının da dâhil olduğu Kastamonu sancağı dâhilinde beratlı vakıflar ile birlikte toplam 459 vakfın bulunduğu ve bunların gelirleri toplamı da daha önce ifade edildiği gibi 659.142 akçe olarak hesaplanmıştır.

E. Boyabat Kazasında Tahsil Edilen Vergiler

XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'dan özellikle de Karadeniz sahillerinden dış pazarlara ipek, keçi ve koyun sürüleri, av kuşları, şap, halı, kilim, pamuk, zambak, bakır, gümüş, kereste, bal, dokuma kumaş ve Kastamonu sahtiyanı gibi eşya ve mallardan bir kısmının Candaroğlu ülkesinden, yani Sinob li-

54 TD, No. 438, s.672-675.

55 KVTĐ, vrk.71b.

56 KVTĐ, vrk.73b.

57 KVTĐ, vrk.70b.

58 KVTĐ, vrk.70b.

manından ihraç edildiği bilinmektedir.⁵⁹ Bölgede üretimi yapılan ve ihracı gerçekleştirilen giysilerden kürk, cüppe, ferâce, kendir işleri, keten ipliği, keten bezi, koyun ve keçilerden elde edilen deriler, halı kilim, keçe çuval, ip, heybe, ayakkabı, çizme, tulum ve yayık gibi ticarî malların satışından ciddi oranda gelir temin edilmektedir.⁶⁰

Osmanlı Devleti, iskâna tâbi tuttuğu ahaliden yaptığı üretime ve bu üretimin çeşitlerine göre vergi tahsil etmektedir. Bu vergi tahsili bölgelerin özelliklerine ve ahalinin ürettiği malın özelliklerine göre farklılıklar arz etmektedir. Devlet, her türlü zirâî mahsulden ve diğer toprak mahsullerinden öşür almaktadır. Öşür kelimesi onda bir manasına gelmekte olup tapu mukabil yer tasarruf ederek, mirî topraklar üzerinde zirâat yapan bir raiyyet bu öşür vergisinin mükellefiyeti içindedir. Bu vergilerin tamamı devlete aittir. Bu vergilerden bir kısmı, yine devlet görevlisi durumunda olan sipâhî, zaîm ve has sâhipleri tarafından tahsil edilip, belli mükellefiyetlerin yerine getirilmesi yolunda da sarf olunmakta idi.⁶¹ XVI. yüzyılın başlarında tutulan Kastamonu vakıf-tahrir defterinde bulunan ve Boyovası'na ait kanunnâmede ahaliden alınacak olan vergiden Subaşılık adına tahsil edilecek miktarı hakkında "Der nahiyet-i Boyovası, mezkûr evkâfda mestûr olan reâyâdan Subaşılık için bütün çiftten on beş ve nîm çiftten yedi buçuk ve bennâkdan ve cabadan beşer akçe ve cürüm-i cinâyâtın ve resm-i arûs ve âdet-ğ ağnâmin nısfı alına. Ziyâde akçe ve bir habbe talep olunmaya"⁶² ifadesinde de bu resimlerin bir kısmının nasıl tahsil edileceğini ifade edilmektedir. Kastamonu vakıf-tahrir defterlerindeki kayıtlara göre, çift resmi 42, nîm çift 21, bennâk 11, zemin 1 müdlük 10, caba 8, 1 müd hınta 55, 1 müd şa'îr 40, 1 müd duhne 40 akçe olarak tahsil edilmektedir.

Çift Resmi: Reâyânın tapu ile tasarrufunda bulunan bir çiftlik veya bunun yarısı (nîm) kadar bir arâziden alınan resimdir.⁶³ "Tatbikatta şahıs, hane veya cizyeye tekâbül eden bir vergi olmayıp, yalnız mîrî araziden bir çiftlik tasarruf eden kimsenin çiftliğine mukabil ödediği vergidir".⁶⁴ Çift resminin toprağa bağlı olduğu hususu, bazı livâ kanûnlarında şu şekilde açıklanmıştır. "Ve

59 Halil İnalçık, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay, İstanbul 1993, s.261-263.

60 Cevdet Yakupoğlu, "Candar-Oğulları Döneminde Kastamonu'da İçtimaî ve İktisadî Hayat", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Mayıs 2000, Kastamonu Valiliği Yay, Kastamonu 2001, s.76-77.

61 Özdeğer, *age.*, s.67.

62 *KVTD*, vrk. 69b.

63 Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu", *Belleten*, C.XIII, Ankara 1959, s.581.

64 Özdeğer, *age.*, s.31.

temam çift ve nîm çift yazılan kimesnelere sipâhîleri sen iki veya üç çift ile zirâat idersin diyü resm-i çift talep etmiyeler zîrâ resmi çift arza bağlanmıştır öküze bağlanmamıştır".⁶⁵ Çift miktarı livâlara göre değişmekte olup, genel olarak 10-70 akçe arasında bir miktar olarak tespit edilmektedir. 1487 tarihli Kastamonu Tapu Tahrir defterinde ve aynı dönemi kapsayan vakıf-tahrir defterinde çiftin 42 akçe,⁶⁶ nîm çiftin 21 akçe⁶⁷ olarak tahsil edildiği görülmektedir.⁶⁸ Boyovası kazası dâhilindeki vakıflar 9 çift, 34 nîm çift arâziden olmak üzere toplam 1.092 akçe gelir temin etmiştir.⁶⁹

Bennâk Resmi: Bennak elinde tam veya nîm çift arâzi bulunmayan, kâr veya kisbe kadir, evli ayrı bir yerde veya babası yanında oturan reâyâyâ denilirdi. Bir miktar yer tasarruf eden reâyâyâ ekinli bennâk, hiç yeri olmayana caba bennâk denilir; ekinli bennâk resmi 13, caba bennâk resmi ise 8 akçe olarak tahsil edilirdi.⁷⁰ Boyovası kazası dâhilindeki vakıflar, 73 bennâk, 80 caba arâzisinden toplam 1589 akçe gelir temin etmiştir.⁷¹

Resm-i Zemin: Bütün çiftlik veya nîm çiftlikten az veya fazla yeri ziraat eden reâyâdan dönüm başına tahsil edilmektedir. Kastamonu vakıf-tahrir defterine göre 205 zemin türü araziden 7.093 akçe tahsil edilmiş olup, bunun 18 zemin arazi türü Boyovası'na ait olup toplam geliri 1.747 akçe ile yaklaşık %25'lik kısmı oluşturmaktadır.⁷²

Mücerred Resmi: Yaşça "bâliğ" olmuş ve bir iş tutabilme gücüne erişmiş raiyyet oğullarına mücerred adı verilir. "Raiyyetin erkek çocukları mücerred addedilmekle beraber, herhangi bir iş görebilir yaşa geldiği zaman ancak "resm-i mücerrede tabi" olup bu yaş durumu ise "kisb ve kârekâdir" diye adlandırılır.⁷³ Müslüman bekârlardan alınan bir resim türü olup bazı kayıtlarda vergiye tâbi olmadıkları da görülmektedir.⁷⁴

İспенç Resmi: İспенç veya tapu resmi müslimlerden alınan çift resmine karşılık olarak gayr-ı müslimlerden tahsil edilen resimdir. Dul kadınlardan 6,

65 Özdeğer, *age.*, s.32.

66 *KVTD*, vrk.2b.

67 *KVTD*, vrk.2b.

68 *TD*, No.23 m, s.320; *KVTD*, vrk.2b.

69 Kuruca, *agt.*, s.247.

70 *KVTD*, vrk.3a.

71 Kuruca, *agt.*, s.247.

72 Kuruca, *agt.*, s.247; Vakıf Tahrir defterinin vrk. 1a'da, Zemîn-i Kara Hacı 20, Zemîn-i Bağçe-i Şaban 25, Zemîn-i Börekçi Mustafa 10, Zemîn-i Bağçe Ferâsî 13, Zemîn-i İshak Kürtüncü 6 gibi rakamların verilmiş olması bu resmin tahsilinde tasarruf edilen arazinin özelliğine göre olduğunu göstermektedir.

73 Özdeğer, *age.*, s.95.

74 *KVTD*, vrk.6a.

erkeklerden en az 10, en fazla 50 akçe olarak tahsil edilmektedir. Buluğ çağına gelmiş her gayr-ı müslimden 25 akçe ispenç resmi alınır. ⁷⁵

Arûsiyye Resmi: Kanunnâmelerde resm-i arûsî, âdet-i arûsî adlarıyla zikredilen ve evlenenler tarafından verilen bu resim kadıya verilenin dışında tımâr sahibine ve sancak beyine verilen resimdir. Bu resim kızlardan 60 dul kadınlardan 30 akçe olarak tahsil edilmektedir. ⁷⁶

Asiyâb Resmi: Devletin su ile veya yel ile dönen un değirmenlerinden, zeytinyağı değirmenlerinden muhtelif miktarlarda tahsil ettiği resme denilmektedir. Genel olarak ayda 5 akçe olarak tahsil edilen bu resim, suların çekildiği aylarda yani yaz aylarında tahsil edilmemektedir. Kastamonu vakıf-tahrir defterine göre 84 asiyâbdan 3.172 akçe resim alınmıştır. Boyovası kazasındaki 3 asiyâbın geliri ise 90 akçe olup genel asiyâb gelirinin %3'lük kısmının oluşturmaktadır. Kastamonu livâsında vakıf gelirleri içinde %13'ünü 38.688 akçelik kira gelirlerinin oluşturduğu, bu gelirin ise %8'lik bir kısmını asiyâb gelirleri teşkil etmektedir. ⁷⁷

Ağnam Resmi: Kayıtlarda, âdet-i ağnam, resm-i gânem, koyun resmi tabir edilen koyun resmi, rûsûm-ı örfiyyeye dâhil tekâlif içinde bir vergi olup, bazı sancaklarda 2 koyun veya keçi için 1 akçe olarak tahsil edilmektedir. Kastamonu vilâyeti dâhilinde toplanan 1.953 akçelik resm-i ganem tahsilâtı içinde Boyovası 498 akçe ile %25'lik kısmını teşkil etmektedir. ⁷⁸ Resm-i ganem resminin düşük seviyede olması bölgede yapılan hayvancılığın yeterli seviyede olmadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Boyovası kazasında 1487 yılında, "niyâbet ve bâd-i hevâ ve rûsûm-ı çift ve nîm ve caba ve âdet-i ağnam an reâyây-ı sipâhiyan ve müstahfizân ve evkaf" gelirleri toplamı 18.152 akçedir. ⁷⁹

Kovan Resmi: Reâya, kovanlarını, arılarını yaymak üzere başka bir sipahinin timarına götürdüğü takdirde kovan resminin yarısını kovan sahibinin kayıtlı olduğu timar sahibine yarısını da kovanın bulunduğu timar sahibine öderdi ⁸⁰. Resm-i asel ve öşr-ü asel diye de kayıtlarda ifade edilen resm-i kovan Kastamonu livası dâhilindeki vakıfların gelir kalemleri içinde 1.815 akçelik bir tahsilâta sahip olup bunun 15 akçelik kısmı Boyovası'na aittir. Pektek resmi, kovan resmi, böcek resmi olarak da ifade edilen resm-i kovan gelirleri Kastamonu livâsında önemli bir yekûn teşkil etmemektedir.

75 Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reâyadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCFD*, C.V, Ankara 1947, s.507.

76 Çağatay, *agm.*, s.506.

77 Kuruca, *agt.*, s.262.

78 Kuruca, *agt.*, s.248.

79 Tosunoğlu, *age.*, s.460.

80 Çağatay, *agm.*, s.507.

Yaylak Resmi: Hayvanlarını başka bir tımâr sahibinin tımârında otlatan veya mîrî yaylaklarda yaylatan sürü sahiplerinden, Yörüklerden veya konar-göçerlerden yılda bir defaya mahsuben tahsil edilmektedir.⁸¹ Kastamonu livâsı dâhilindeki vakıfların gelir kalemleri içinde 3 adet yaylak ve bunun yıllık 178 akçe geliri olduğu görülmektedir.⁸²

Kışlak Resmi: Genellikle kışlamak üzere yerleşen ve ziraatla uğraşmayan hâriç raiyyet'ten alınan bir vergidir.⁸³

Çeltik Resmi: Kastamonu livâsında çeltik zirâatı nehir kıyılarında, kanallar vasıtasıyla yeterli suyun taşınabildiği tarlalar ve hatta yağmur ve sel sularının arazilerde meydana getirdiği harmanlarda yapılmaktadır. Çeltik "dink" adı verilen değirmenlerde dövülür, kabuğundan ayırma işini "dingci" denilen hizmetliler yerine getiriler.⁸⁴ Kastamonu livâsı dâhilindeki vakıfların gelir kalemleri içinde pirinç öşrü 28.850 akçe, tohum-ı çeltik resmi ise 1.139 akçe olup bu iki üründen toplam 29.989 akçe resim tahsil edilmiştir. Çeltik gelirleri miktarı, vakf gelirleri içinde 102.162 akçe tutan ziraî gelirler içindeki payı 29.989 akçe ile yaklaşık %30'u bulmaktadır.⁸⁵ 1487 yılına ait tahrir defterindeki, Akça Bükü karyesinde 40 çeltikçi, 25.513 akçe; Cemaleddin Bükü'nde 42 çeltikçi 39.552 akçe; Eğlence Bükünde 65 çeltikçi 43.025 akçe; Hacı Bükünde 25 çeltikçi 26.632 akçe ve Saru Alan karyesinde 37 çeltikçi 13.600 akçe hâsılat elde edilmiştir.⁸⁶

1530 tarihinde Akça Bükü'nde çeltikçi kaydı bulunmadığı gibi karyenin hâsılı da yaklaşık %49'luk bir azalma ile 13.069 akçeye inmiştir. Cemaleddin Bükü'nde yine aynı durumu görmek mümkün olup, karyedeki tahrir de çeltikçi kaydı olmadığı gibi hâsılat yaklaşık %30 azalarak 27.543 akçeye inmiştir. Eğlence Bükünde ise daha önce 1487 yılında 65 çeltikçi 17 hâne ve 19 mücerred kayıtlı iken 1530 tarihinde 88 hâne 35 mücerredin kayıtlı olması buradaki çeltikçilerin daha sonra hâne kaydı ile deftere kaydoldukları düşüncesini yaratmaktadır. Karyenin hâsılatı 43.025 akçeden 42.170 akçeye inmiş olup gelir kaleminde önemli bir değişme olmamıştır. Aynı durum Hacı Bükü için de geçerli olup 3 hâne, 6 mücerred ve 25 çeltikçi kayıtlı olduğu halde 1530 tarihinde 39 hâne, 7 mücerred kayıtlı olup çeltikçi kaydı bulunmamaktadır. Karyenin geliri ise 1487 yılında 26.632 akçeden 1530 tarihindeki kayıtlarda 27.170 akçeye çıkmıştır. Saru Alan karyesinde 1487 yılında 4 hâne, 17

81 Çağatay, *agm.*, s.503.

82 Kuruca, *agt.*, s.262.

83 İnalçık, *agm.*, s.593.

84 Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Sancağı*, TTK. Yay, Ankara 1989, s.244.

85 Kuruca, *agt.*, s.255.

86 Bkz. Tablo I.

mücerred ve 37 çeltikçi kayıtlı iken 1530 tarihinde 50 hâne ve 13 mücerred kayıtlı olup çeltikçi kaydı yoktur, karyenin hâsılatı ise 13.600 akçeden 12.955 akçeye inmiştir.⁸⁷

Bâd-ı Hevâ Resmî: Tekâlif-i örfiyye cinsinden bir vergi olup mîrî arâziye tasarruf eden kişiler tarafından tahsil edilirdi.⁸⁸ Herhangi bir şahıstan veya yerden alınan resim ve belli hâsılatın öşrü olmadığından, ne miktar da olacağı ve hangi fasıllardan ne kadar gelir temin edileceği önceden bilinmediğinden bu çeşit gelirlere “bâd-ı hevâ” denilmiştir. Resm-i arûs, cürüm ve cinâyet, ev tapusu, resm-i yâve, abd-i abık ve kenîzek gelirleri, bütün resm-i âdeti deştânî gibi hususlar buna dâhil resimlerdir.⁸⁹ Kastamonu dâhilindeki vakıfların gelir kalemleri içinde 6.392 akçe ile genel gelirlerin %2’lik bir kısmını teşkil etmekte olup; bunun da 412 akçelik kısmı Boyovası kazasından tahsil edilmiştir.⁹⁰

1530 tarihinde Boyabat kazasının genel hâsılatına bakıldığında; padişah hasları, nefsi mana 1.602, nefsi harici padişah hasları 663.881, Timar-ı zu’amâ ve sipâhiyân 178.292, timâr-ı merdân 29.787, Evkâf-ı Kazâ-i Boyovası 55.630, bunların toplam gelirleri ise 927.590 akçeye tekabül etmektedir.⁹¹ Aynı tarihte Kastamonu sancağının genel hâsılatı 6.685.918 akçe olup Boyabat kazasının gelirleri sancak gelirleri içinde yaklaşık %14’lük bir kısmını teşkil etmektedir.

Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre ahalinin tamamı vergiye tâbi olmadığı ve bunun hangi hallerde olacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti’nde vergilerden muafiyetin üç türde olduğu bilinmektedir. Avârizdan, ra’iyyet rusûmundan ve şer’î vergilerden muafiyet söz konusudur. İmamlar, hatipler caba resminden ve avârizdan, müezzinler, hâfizlar, kayyumlar ve muarızlar avârizdan muaftırlar. Din adamları görevleri sona erdikten sonra tekrar reaya olup ra’iyyet rusûmuna tabi olurlardı.⁹² Boyovası dâhilinde vakıf tahrir defterinde zikredilen vakıflar içinde “Zâviye-i Musa Dede, mezkûr Musa üzümlü nâm mevkide zâviye bina idüp örf cihetiyle âyendeye ve revendeye hizmet eder avâriz-ı dîvâniden muâf ola deyu elinde hükmi-şâhî vardır.”⁹³ Buna göre, Boyabat kazasında avâriz-ı dîvânîyeden ve

87 TD, No. 438, s.664, 665, 666, 667, 670.

88 İnalçık, agm., s.594.

89 Özdeğer, age., s.89.

90 Kuruca, agt., s.248.

91 BA, TD, No. 438, s. 691-696.

92 İnalçık, agm., s.599.

93 KVTĐ, vrk.75a; Zâviye-i Musa Dede, abdal ve dervişlerin isimlerinin zikredildiği ve Boyovası kazasında bu hizmeti sürdüren tek zâviye vakfî durumundadır.

tekâlif-i örfiyeden muaf olanları, sipahizâde, sipahi mütekâidi, imam, müezzin, derviş, pîr, pîr-i nâtuvân, duağu, pîr-i duağu, kötürüm, âmâ ve çeltikçi olarak görmekteyiz.

F. Boyabat Kazasındaki Haslar

Reayadan tahsil edilen resimler değişik adlar altında tahsil edildiği için bunların hangi kalemlere ait olduğunu iyi tasnif etmek gerekir. Özellikle has kalemine ait yapılan tahsilâtlara dair tahrir defterlerinde zengin bilgileri bulmak mümkündür. Kastamonu sancağı dâhilinde padişah hassı “hass-ı hazret-i hüdavendiğâr”, mîrlivâ hassı “hass-ı hazret-i mîrlivâ”, sancak beyi ve şehzâde hasları “hass-ı hazret-i şehzade” diye ifade edilmektedir. 1530 tarihli tahrir defterinde Kastamonu livasının hâsılatı içinde Padişah hasları toplamı 3.385.128 akçe, Mîr Livâ hasları ise 234.599 akçe olarak tahsil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda Boyabat kazası dâhilinde bulunan haslara ait gelir miktarları verilmiştir.

Tablo III: Boyovası'nda Haslara Dâhil Karyeler ve Gelirleri Toplamı

Karye	Has Hâsılı	Genel Hâsıl
Adil Bükü	13.825	1.3825
Akça Bükü	14.928	25.513
Akça Su/Kızıl Taş	4.279	4.468
Ali Beğ Bükü	12.709	12.709
Avare Bükü	4.108	4.108
Balıca Bükü	9.521	9.521
Bektaş Bükü	12.978	12.978
Burtan	1.873	4.356
Cemaleddin Bükü/Musa Beğ Bükü	39.552	39.552
Çarsak ve Sincan Bükü	11.914	11.914
Darıca Bükü (Darı Özü)	6.741	12.495
Doğan Bükü	10.586	10.586
Eğlence Bükü	42.687	43.023
Elmacı Bükü	15.655	15.655
Gelin Bükü	5.852	5.852
Gökçe Ağaç	5.698	5.698
Hacı Bükü	3.810	26.632
Halka Bükü	7.514	7.514

Hatun Bükü	12.546	12.546
İsmail Beğ Bükü	7.299	7.299
Kabz Bükü	6.991	6.991
Karabürçek	15.522	15.512
Karaca Bükü	11.783	11.783
Karaca Vîrân	15.396	15.396
Karandu Bükü	9.417	9.417
Keşler Bükü	3.534	4.252
Kır Bükü	3.413	3.413
Köy Bükü	1.856	1.856
Kum Bükü	4.834	4.834
Kuşçu Bükü	8.367	8.367
Kut Bükü	13.358	13.358
Mahmutlu Bükü	12.802	12.802
Mehmetlü Bükü	17.011	17.011
Orluca Bükü	4.880	4.880
Osman Bükü	4.834	4.834
Ömer Bükü	16.156	16.156
Sakız Bükü	9.505	9.505
Sakızcık	1.493	1.493
Saru Alan	13.227	13.600
Saru Şeyh Bükü	5.023	5.023
Südeş Bükü/Sevdeş Bükü	9.135	9.135
Şeyhlü	6.062	6.062
Taylı Bükü	7.274	7.274
Turmuş Bükü	10.337	10.337
Ulağu Bükü	10.484	10.484
Ulağucak Bükü	10.173	10.173
Ümera Şah Bükü/Ümranşah Bükü	733	733
Yalak Bükü	8.416	8.416
Yenice Bükü	16.764	16.764
Yekûn	501.461	546.105

Yukarıdaki tabloda, Boyabat kazası dâhilindeki 49 karyedeki haslardan elde edilen hâsılat miktarları verilmiştir. Boyovası kazası dâhilindeki haslardan toplanan resim miktarı 1487 tarihli tahrir defterine göre, 501.461 akçeye tekabül etmektedir. Has gelirlerinin tahsil edildiği 49 karyenin yıllık vergileri toplamı 546.105 akçe olup bu gelirlerin yaklaşık %92'lik bir kısmının has gelirlerine ati olduğu görülmektedir.

Adil Bükü, Ali Beğ Bükü, Avare Bükü, Ballıca Bükü, Bektaş Bükü, Cemaledin Bükü, Doğan Bükü, Elmacı Bükü, Gelin Bükü, Gökçe Ağaç, Halka Bükü, Hatun Bükü, İsmail Beğ Bükü, Kabz Bükü, Karabürçek, Karaca Bükü, Karandu Bükü, Kır Bükü, Köy Bükü, Kum Bükü, Kuşçu Bükü, Kut Bükü, Mahmutlu Bükü, Mehmetlü Bükü, Orluca Bükü, Osman Bükü, Ömer Bükü, Sakız Bükü, Sakızcık, Saru Şeyh Bükü, Südeş Bükü, Şeyhlü, Taylı Bükü, Turmuş Bükü, Ulağu Bükü, Ulağucak Bükü, Ümera Şah Bükü, Yalak Bükü ve yenice Bükü karyelerinin yıllık hâsılatlarının tamamı has geliri olarak kaydedilmiş; Akça Bükü, Akça Su, Burtan, Eğlence Bükü, Hacı Bükü, Keşler Bükü, Saru Alan karyelerinin gelirlerinin önemli bir kısmı has gelirlerine tâbi olarak ve Çarsak ve Sincan Bük'lerine ait gelirler ise ortak kaydedilmiştir.

Kastamonu sancağında 1487 yılı haslarının toplam hâsılatı, 776.091 akçeye tekabül etmektedir.⁹⁴ 1530 tarihinde Boyovası dâhilindeki hasların miktarı nefsi mana hâsıl 1.602 akçe, nefsi haricî haslarının hâsılı 663.881 olmak üzere toplam 665.483 akçedir.⁹⁵ Buna göre 1487 yılındaki 501.461 akçelik has gelirleri 1530 senesinde 164.022 akçelik bir artış ile 665.483 akçeye çıkmıştır. Bu yıllar arasındaki has gelirlerinin artış oranı yaklaşık %33'e ulaşmıştır. 1530 tarihinde has gelirlerinin tahsil edildiği karye sayısının 1487 yılına göre artış göstererek 62 olduğu görülmektedir. Yine, Kastamonu vakıf tahrir defterindeki Arak Bükü karyesine ait "hâss-ı diğer"⁹⁶ tabiri burada bir has arazinin olduğunu göstermektedir. Yine, "Boyaluca karyesinde hariçten ekilen bir hassı çiftlik vardır ki geliri yılda 200 akçedir"⁹⁷ şeklindeki ifadeler, has gelirlerinin tahsiline dair kayıtları göstermektedir.

Sonuç

1487 yılına ait mufassal tapu-tahrir defteri Kastamonu ve havalisine ait her türlü meseleye ışık tutacak zenginlikteki bilgileri ihtiva etmektedir. Bu bilgiler II. Bayezid döneminde yapılan vakıf tahrir ve Kanuni devrindeki 1530 yılındaki tapu tahrir defterlerindeki bilgiler ile desteklenmektedir. Bu defterlerde vergi mükellefleri yanında vergiden muaf olan pîr-i natuvan, duağu,

94 TD, No. 23 m, s.823.

95 TD, No. 438, s.663-665.

96 KVTD, vrk.69b.

97 TD, No. 23 m. s. 590.

imam, sipahi mütekaidi, sipahizâde, çeltikçi, âmâ ve kötürüm gibi özel durumları ihtiva eden sosyal grupları da görmek mümkündür. Yapılan sayımların sadece vergi mükelleflerini kapsamadığı, aynı zamanda vergiden muaf olanların da bu sayıma tabi tutulduklarını söylemek gerekir.

Bölgede Oğuz boylarının isimlerinin yer adlarında sıkça kullanılmış olması bölgenin "Türkmen Yurdu" olduğunun işareti kabul edilebilir. Bölgede yerleşmiş bulunan Türkmen aşiret ve cemaatlerinin bölgeyi baştanbaşa bir Türk yurdu haline getirdiği bölgedeki kültürel unsurlardan da anlaşılmaktadır. Özellikle Danişmend, Çepni, Dodurga, Üregir Türkmen boylarına ait yerleşim birimlerinin bölgede sıkça bulunması bu görüşü doğrulamaktadır.

Bölgede gelenek olduğu üzere, ünlü kişilerin adlarına yapılan vakıfların aynı zamanda mahallî yerleşim için de bir nevî öncülük ettiği de söylenebilir. Yapılan araştırmalara göre, bölge "Türk vakıf sisteminin" kendine has örnekleri ile zenginleştirilmiş bir yurt köşesi olma özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Boyabat kazası dâhilinde bulunan 49 vakıf içinde 35 zaviye vakfının bulunması yöredeki Türkmen iskân faaliyetleri ve sosyal yardımlaşmanın bu müesseseler vasıtasıyla yapıldığının da göstermektedir. Bölgede bulunan vakıfların günümüzde modern devletin yapmakla mükellef olduğu, eğitim, sosyal yardım, ulaşım, konaklama, muhtaçlara yardım, bölgede huzur ve sükûnun sağlanması ve temizlik gibi birçok faaliyeti yerine getirdikleri kayıtlara yansımaktadır.

İktisadî bakımdan, Boyabat kazasının Kastamonu kazaları içinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. II. Bayezid zamanında yapılan vakıf tahririne göre Kastamonu livası dâhilindeki vakıfların gelir toplamı 302.219 akçe olup bunun %17,5'lik kısmı olan 52.998 akçenin Boyabat kazası dâhilindeki vakıflar adına tahsil edildiği görülmektedir. Bu durum bölgenin iktisadî faaliyetler açısından da canlılık arz ettiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Yine kayıtlardaki bilgiler ışığında Kastamonu genelinde 1530 tarihinde tahsil edilen 3.385.128 akçelik padişâh hasları içinde %19,6'ya tekabül eden 665.483 akçenin, timâr-ı zu'amâ ve sipahiyân için tahsil edilen 2.091.075 akçenin %8,5'lik kısmı olan 178.292 akçenin, timâr-ı merdân için tahsil edilen 266.420 akçenin %112'si yani 29.787 akçesi ve evkâf için tahsil edilen 659.142 akçenin %8,4'ü olan 55.630 akçenin Boyabat dâhilindeki mükelleflerden tahsil edildiği görülmektedir. Tahsilâtı yapılan bu vergilerin livâ genelindeki toplamı 6.685.918 akçe olup bunun %13,87'lik kısmının Boyabat kazası dâhilindeki vergi mükelleflerinden tahsil edilmiştir. Bu durum Boyabat ve havalisindeki iktisadî faaliyetlerin oldukça canlı olduğunu da göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynaklar

Tahrir Defterleri:

Kastamonu Vakıf Tahrir Defteri

TTD, No. 23m.

TTD, No.438.

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, Tıpkı Basım, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay, Ankara 1994.

Afyoncu, Erhan, "Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Türk İktisat Tarihi, C.I, S.I, Bilim ve Sanat Vakfı Yay, İstanbul 2003.

Barkan, Ömer Lütfi -Enver Meriçli, *Hüdavendiğâr Livası Tahrir Defterleri I*, TTK Yay, Ankara 1988.

Barkan, Ömer Lütfi, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (I)", *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler-Makaleler*, C.I, Yayına Haz. Hüseyin Özdeğer, İÜ Türk İktisat ve İçtimaiyat Tarih Araştırmaları Yay, İstanbul 2000, (175-215).

Çağatay, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reâyadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCFD*, C.V, Ankara 1947, (483-511).

Emecen, Feridun, *XVI. Asırda Manisa Sancağı*, TTK. Yay, Ankara 1989.

İnalçık, Halil, "Osmanlılarda Ra'iyet Rûsumu", *Belleten*, C.XIII, Ankara 1959, (575-610).

İnalçık, Halil, "Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay, İstanbul 1993, (203-258).

İnalçık, Halil, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay, İstanbul 1993, (259-317).

Kankal, Ahmet, "Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Mayıs 2000, Kastamonu Valiliği Yay, Kastamonu 2001, (89-120).

Kuruca, Nazım, *XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Me-tin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

Merçil, Erdoğan, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yay, İstanbul 1985.

Ocak, A.Y. -S. Farukî, "Zâviye mad." *İA*, C. XIII, MEB Basımevi, İstanbul 1986, (468-476).

Özdeğer, Hüseyin, *XVI. Asırda Ayıntab Livası*, İÜ Türk İktisat ve İçtimaiyat Tarihi Araştırmaları Yay İstanbul 1988.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay*, İstanbul 1992.

Şahin, İlhan, "Kastamonu", *TDVİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul 2001, (585-588).

Tosunoğlu, Ayşe, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1993.

- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay, İstanbul 1996.
- Turan, Refik, "Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Mayıs 2000 Kastamonu, Kastamonu 2001, (1-2).
- Türkay, Cevdet, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yay, İstanbul 2001.
- Yakupoğlu, Cevdet, "Candar-Oğulları Döneminde Kastamonu'da İçtimaî ve İktisadî Hayat", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Mayıs 2000, Kastamonu Valiliği Yay, Kastamonu 2001, (55-80).
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf", *İA*, C. XIII, MEB Yay, İstanbul 1986, (153-172).
- Yücel, Yaşar, *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Çandaroğulları Beylikleri*, TTK Yay, Ankara 1980.